

Uniwersytet Śląski
Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Cieszynie
Zakład Wychowania Estetycznego

URSZULA SZUŚCIK

*Rozwój percepcji wzrokowej i aktywności plastycznej dzieci
w młodszym wieku szkolnym*

Development of Visual Perception and Artistic Activity of Young Children at
School

Twórczość plastyczna dzieci, a bardziej właściwe określenie — aktywność plastyczna jest powszechnie doceniana. Zagadnienie to doczekało się wielu opracowań naukowo-badawczych (m.in. prace S. Szumana 1927, 1938, 1948, 1962, 1985, V. Lowenfelda, W. L. Brittaina 1977, R. Arnheima 1978, S. Popka 1978, 1988, A. Trojanowskiej 1983). Autorzy tych opracowań prezentują i analizują fazy twórczości plastycznej dzieci i młodzieży według przyjętych przez siebie założeń badawczych. Generalnie skupiają się na analizie formalnej i treściowej dziecięcych prac plastycznych i według niej dzielą twórczość plastyczną dzieci na poszczególne okresy. Omawiają również zmiany osobowościowe dzieci, mające swe odbicie w ich pracach plastycznych (V. Lowenfeld 1977, S. Popek 1978, 1985, B. Hornowski 1970).

Moje obserwacje aktywności plastycznej dzieci oraz przeprowadzone badania (U. Szuścik 1993) pozwoliły mi na sformułowanie i udowodnienie założenia, że istotnym czynnikiem rozwoju i kształtowania twórczej aktywności plastycznej dzieci jest umiejętne kształtowanie ich percepcji wzrokowej. W związku z tym interesuje mnie m.in. wykazanie zależności i różnic między kształtowaniem się percepcji wzrokowej a rozwojem aktywności plastycznej dzieci. Stanowisko to daje nowe i nadrzędne oraz dodatkowe kryterium, a zarazem źródło informacji o aktywności plastycznej dzieci i jej analizie.

PERCEPCJA WZROKOWA — AKTYWNOŚĆ PLASTYCZNA — TWÓRCZOŚĆ
PLASTYCZNA

Podjęłam próbę analizy percepcji wzrokowej i aktywności plastycznej dziecka. Założyłam, że percepcja wzrokowa i aktywność plastyczna dziecka są ze sobą ściśle powiązane. Prezentując rozwój tych dwóch dróg poznania (spostrożegania i aktywności plastycznej) dziecka, wykazałam, że pojawienie się aktywności plastycznej jest zależne od kształtowania się percepcji wzrokowej i jej jakości. W poszczególnych okresach życia dziecka percepcja wzrokowa i aktywność plastyczna zajmują różne miejsce w jego rozwoju, a w okresie dojrzewania dochodzi do zaniku spontanicznej aktywności plastycznej.

Podstawy do charakterystyki procesu kształtowania się obrazu przedmiotu u dziecka daje S. Szuman w rozprawie *Geneza przedmiotu* (1932, 1985) — jest to punkt wyjścia moich rozważań. Autor prezentuje w niej pogląd na temat formowania się obrazów pierwszych przedmiotów w spostrzeganiu dziecka. Określa je jako pierwsze genetyczne przedmioty w spostrzeganiu dziecka. Procesy, jakie temu zjawisku towarzyszą (polisensoryczne nastawienia, powstanie kompleksu wrażeń, proces dysocjacji, analiza, wtórna synteza), stają się podstawą rozwoju myślenia abstrakcyjnego, symbolicznego i pojęciowego. Wykazał on, że rozwój kinestetyczny dziecka przyczynia się do uformowania obrazu przedmiotu w jego psychice w wieku niemowlęcym. Ujmując rozwój dziecka do pierwszego roku życia, nasuwa się wniosek, że rozwój ten jest uwarunkowany filogenetycznie przez dążenie organizmu do maksymalnego rozwoju sprawności narządów zmysłów. Ilość i rodzaj podnieć stymulujących rozwój zmysłów wpływa na ich sprawność i daje podstawy tworzącym się obrazom przedmiotów. Rodzaj i jakość bodźców stymulujących rozwój zmysłów dziecka zależy od środowiska, w którym się rozwija, tzn. od znajomości psychiki i potrzeb dziecka przez rodziców, od systemu wychowawczego respektowanego w środowisku rodzinnym oraz miejsca sztuki w rodzinie.

Przyjęłam, że percepcja wzrokowa jest to swoisty proces uczenia się, który przebiega w ciągu całego życia człowieka oraz kształtuje rozwój jego struktur poznawczych (U. Szuścik 1993). Aktywność plastyczna dziecka jest wynikiem jego naturalnych zdolności oraz umiejętności, czyli jest wpisana w naturalny i rozwojowo uwarunkowany rozwój jego aktywności, świadczący o prawidłowym rozwoju struktur poznawczych (U. Szuścik 1993, 1995). Twórczość plastyczna dziecka pojawia się po wypracowaniu przez nie „stylu” indywidualnego w przedstawieniach przedmiotów, wykorzystaniu możliwości ekspresyjnych użytych środków wyrazu plastycznego, czyli poznaniu warsztatu plastycznego oraz „języka” plastycznego (U. Szuścik 1993, 1995).

AKTYWNOŚĆ PLASTYCZNA A PERCEPCJA WZROKOWA

Okolo drugiego roku życia dziecka pojawiają się początki jego aktywności plastycznej, określane również okresem kinestetycznym. Jest to początkowo chaotyczny ruch całą ręką na płaszczyźnie kartki w różnych kierunkach, a później już

tylko nadgarstka. Dziecko coraz lepiej poznaje, opanowuje i rozwija swoje możliwości manualne. Rozwój manualny daje początek jego aktywności plastycznej. Pierwsze przejawy aktywności plastycznej dziecka przebiegają na poziomie sensomotorycznym, tzn. w jego pracach zaczynają się pojawiać linie, punkty, kształty (koliste, ostre, kąty). W podjętej aktywności plastycznej dziecko nie przedstawia obrazu przedmiotu, mimo że ma już wykształcony obraz przedmiotu w spostrzeganiu. Początek aktywności plastycznej, od drugiego do trzeciego roku życia, odpowiada fazie najwcześniejszej w spostrzeganiu, gdyż przez różne zmysły (dotyku, wzroku, zapachu, smaku) dziecko poznaje narzędzia, materiały plastyczne. Poznaje swoje możliwości w zakresie ich użycia przez manipulowanie nimi. Fascynuje je ruch własnej ręki i ślad pozostawiony na kartce.

Do percepcji wzrokowej przedmiotów dochodzi dziecku spostrzeganie własnych śladów plastycznych w pracach. W miarę doskonalenia pracy ręki i oka dochodzi do koordynacji wzrokowo-ruchowej w aktywności plastycznej. Dziecko zauważa, że to, co rysuje, jest zależne od niego i może to nazwać. Zaczyna się u niego kształtowanie obrazu plastycznego przedmiotu.

Rozwój mowy pozwala dziecku nazywać przedmioty i tym samym pomaga mu w klasyfikowaniu oraz uogólnianiu przedmiotów i ich obrazów wzrokowych w określone klasy przedmiotów. Wynikiem tego w twórczości rysunkowej są z czasem schematy rysunkowe.

Moment, kiedy dziecko nazywa swoje ślady plastyczne, świadczy o jego rozwoju aktywności plastycznej na poziomie semantyczno-operacyjnym. Gdy rysuje koło — tylko chwila, a narysuje postać człowieka. Jest to forma prosta i uogólniona, a zarazem pierwszy obraz przedmiotu. Rozwój mowy przyczynia się do porządkowania werbalnego chaotycznych linii i plam przez dziecko w jego pracach plastycznych. W tym momencie ślady i plamy plastyczne stają się dla niego obrazami plastycznymi klasy danych przedmiotów. Pojawia się więc synteza — uogólnienie obrazu plastycznego przedmiotu, jego nazwy i pojęcia. Dokonuje się porównywanie obrazu wzrokowego, wypracowanego w wyniku kształtowania się spostrzegania z obrazem plastycznym przedmiotu.

Z czasem obok postaci człowieka pojawiają się w rysunkach postacie zwierząt i środków lokomocji. Obrazy przedmiotów narysowanych przez dziecko są coraz bogatsze w szczegóły. Percepcja wzrokowa uczy patrzeć na przedmiot bardziej analitycznie i adekwatnie do jego cech wyglądu zewnętrznego. Dzięki spostrzeganiu i werbalizacji dziecko zauważa i nazywa stosunki i zależności między przedmiotami. Uczy się ról społecznych (mamy, taty, brata, babci, dziecka itp.). Przedmioty te darzy określonym stanem afektywnym, które kształtują jego przeżycia (zachwyty, gniew, radość itp.). Stosunek afektywny do określonych ról społecznych danych przedmiotów wyznacza w pracach plastycznych ich wzajemnymi proporcjami i kompozycją na kartce. Wytwarzający się stan afektywny do danej klasy przedmiotów uczy dziecko wartościowania, ale w znaczeniu bardzo ogólnym: dobry i zły. Po wypracowaniu przez dziecko uogólnionego obrazu plastycznego przedmiotu percepcja wzrokowa ukierunkowuje go na spostrzeganie w przedmiocie cech charakterystycznych i wyróżniających go.

Spostrzeganie siebie jako części otoczenia jest jedną z najważniejszych przesłanek współdziałania i koordynacji wzrokowej dziecka. W tym okresie aktywno-

ści plastycznej dziecka najczęściej stosowanym przez nie środkiem plastycznym jest linia. Zdolność rozróżniania podstawowych barw widma: czerwonej, żółtej, niebieskiej i zielonej występuje już u 3-letniego dziecka, u 4-letniego ma miejsce poprawne nazywanie jednej barwy, u dziecka 4- i 5-letniego nazywanie poprawne czterech barw zasadniczych widma, a u 6-letniego rozróżnianie odcieni barwnych (S. Szuman 1938). Mimo że dziecko odkrywa związek między barwą a przedmiotem nie stosuje zróżnicowania stopni nasycenia i jasności barwy. Wypracowuje obraz barwy danego przedmiotu (np. trawa jest zawsze zielona w jednym odcieniu, również niebo jednakowo niebieskie).

Odkrywa, że istnieje określony porządek w stosunkach przestrzennych (linia podstawy i linia nieba). Wiąże się to z rozwojem spostrzegania. W tej fazie rozwoju dziecka (od trzeciego do szóstego roku życia) współdziałają ze sobą już takie procesy, jak: działanie, spostrzeganie, mowa i myślenie. W tym okresie następuje u niego wzrost ostrości wzroku. Stwierdzono również, że stopień wrażliwości wzrokowej dziecka zmienia się zależnie od sytuacji zadaniowej, cechuje je synkretyzm (S. Szuman 1927).

Ważnym rodzajem aktywności dziecka obok rysowania i malowania jest modelowanie w glinie. Wynika to z zainteresowania dziecka wrażeniami dotykowymi — materią i fakturą przedmiotów. Około drugiego roku życia poznaje dziecko glinę, plastelinę przez dotykanie, gnecenie, klepanie, a w wieku trzech i czterech lat dochodzi drobienie, sklepanie i próby modelowania kształtów (R. Arnheim 1978, s. 214–217). Dziecko modeluje bryłę metodą analityczną przez lepienie poszczególnych elementów i łączenie ich w całość. W wieku od siedmiu do dziewięciu lat dziecko nadal stosuje metodę analityczną. Najprostszym kształtem wymodelowanym jest kula. Dzieci mają kłopoty z kształtowaniem brył trójwymiarowych o różnych kształtach. Tworzą raczej formy płaskie. Prawdopodobnie trudność w oddaniu trzeciego wymiaru wynika z niewykształconego u dziecka poczucia głębi. Dopiero dzieci sześć- i siedmioletnie dobrze rozpoznają głębię, a poczucie perspektywy zaczyna się pojawiać dopiero około ósmego–dziewiątego roku życia, a właściwie rozwinięte jest ono dopiero w czternastym–szesnastym roku życia (W. Starkiewicz 1960).

Dziecko spostrzega i uczy się ról społecznych w środowisku najpierw przedszkole, później szkoły. Obrazuje to tematyka jego prac (np. zabawa szkolna, praca w ogródku, kim chciałbym być w przyszłości). Jego aktywności plastycznej nieustannie towarzyszy kształtowanie się jego percepcji wzrokowej poprzez poznawanie nowych przedmiotów. Percepcja wzrokowa warunkuje i rozwija jego aktywność plastyczną. Mimo że ma ono wytworzony obraz przedmiotu spostrzeganego, widzi jego różne cechy u różnych przedmiotów tej samej klasy (np. szerokości, długości, kształty linii, brył, wielkości, tony i jasności barw, wzory). Spostrzega cechy właściwe danemu przedmiotowi. Zaznacza to również stopniowo w pracach plastycznych.

Dziecko bardzo żywo i spontanicznie interesuje się światem roślin i zwierząt. Wyróżnia i poznaje ich desygnaty. Pragnie poznać ich „anatomie” (rozrywa, tnie, wacha, dotyka, porównuje, chętnie ogląda atlasy roślinne, zwierzęce, anatomiczne itp.). Przejawia postawę badawczo-poznawczą. Wyraża to w pracach plastycznych, które są bogatsze w szczegóły. Następuje indywidualizacja obrazu

plastycznego danego przedmiotu, większe zróżnicowanie danej cechy (np. barwy, kształtu, faktury, wielkości) w poszczególnych pracach zgodnie ze spostrzeganym przedmiotem. Obraz spostrzegany przedmiotu pomaga i pozwala ukształtować się jego obrazowi plastycznemu w pracy dziecka.

ROZWÓJ TWÓRCZOŚCI PLASTYCZNEJ I PERCEPCJI WZROKOWEJ DZIECKA

Przedmioty otaczające dziecko, w tym przedmioty codziennego użytku, zabawki, ilustracje, film, dzieła sztuki, kształtują i oddziałują na jego widzenie przedmiotów i odczucia estetyczne. Bajki, opowiadania, film, zabawy grupowe, dzieła sztuki oprócz wyrabiania smaku estetycznego dziecka uczą go ról i zachowań społecznych. Wyraża to dziecko plastycznie, próbując określić nastrój sytuacji i przedmiotu ekspresyjnością użytych środków plastycznych (np. szybkie maźnięcia pędzlem, rozlewanie farby, gruba faktura, nacinanie, dziurawienie powierzchni itp.) i dziecięcą symboliką oraz atrybutem przedmiotu (np. miotła czarownicy, korona, jabłko i berło królewskie, czerwona czapeczka Kapturka). Należy pamiętać, że na obraz plastyczny przedmiotu wpływają również indywidualne cechy rozwojowe dziecka, zdolności, temperament, rodzaj osobowości. Cechy osobowościowe, szczególnie w wieku dojrzałym, wyznaczają sposób spostrzegania i stosunek do rzeczywistości oraz przyjęcie określonych postaw społecznych. Postawy społeczne wypracowane są w wyniku doświadczenia życiowego człowieka. Uwarunkowane są spostrzeganiem stosunków społecznych, uczeniem się i aprobatą określonych ról społecznych oraz wartości.

Spostrzeganie rzeczywistości formuje obraz plastyczny przedmiotu w pracach dziecka. W wieku od siedmiu do dziewięciu lat następuje przełom między kolorystyką anaturalistyczną a kolorystyką barwy lokalnej. Dziecko przedstawia barwy przedmiotów zgodnie z barwami spostrzeganymi, a nie przez przypadkowy dobór i emocjonalne preferencje barw. Jest to świadectwem dalszego rozwoju umiejętności analizy i syntezy w spostrzeganiu oraz lepszych możliwości w koncentracji uwagi. W przedstawieniu przestrzeni na płaszczyźnie nadal stosuje linię podstawy i linię nieba oraz tzw. zaginanie, rysunki rentgenowskie. Natomiast w wieku dziewięciu i dziesięciu lat wyraża przestrzeń kompozycją pasową, układem kulisowym i topograficznym. W pracach nielicznych dzieci pojawiają się układy w "naiwnej" perspektywie centralnej. Jest to wynikiem kształtowania się poczucia głębi i intuicyjnym doznaniem. Świadczy to również o znacznym rozwoju spostrzegania dziecka (S. Popek 1978).

W miarę rozwoju dziecka popartego doświadczeniem i wiedzą spostrzega ono różnorodność obrazów przedmiotu. Wynika to m.in. z percepcji dzieł plastycznych różnych epok, stylów i kierunków w sztuce. Spostrzega ono ogromne bogactwo tej samej cechy przedmiotu w różnych dziełach sztuki. Spotyka również utwory plastyczne nie prezentujące obrazu przedmiotu, lecz tylko samą cechę — jakość wzrokową — plastyczną (np. barwę, linię, układy, kształty), np. prace o charakterze abstrakcyjnym. Doświadczenie wzrokowe oraz wiedza zdobyta przez spostrzeganie zwiększa się u niego. Powoduje to rozszerzenie skali spostrzegania cech danego przedmiotu. Do tego dochodzi wiedza o sztuce, np. co to

jest portret, martwa natura, kompozycja, dziedziny sztuk plastycznych. Wiedza o sztuce pomaga dziecku dzielić klasy spostrzeganych przedmiotów. Wykorzystuje ją w percepcji dzieł sztuki, nazywając ich temat i spostrzegane wartości plastyczne, ich zróżnicowanie w dziele (np. ton barwy, modelunek, kontrast, rodzaj linii, technikę plastyczną).

Wiedzę wyniesioną ze spostrzegania przedmiotu i jego prezentacji w dziełach sztuki dziecko nie wykorzystuje w swoich doświadczeniach plastycznych. Również w wypowiedziach dziecka o oglądanym dziele sztuki nie uwzględnia ono tej bogatej wiedzy nabytej przez spostrzeganie wartości wizualnych. W dziełach o charakterze opisowym (realistycznym) zwraca uwagę na elementy kompozycji dzieła, nazywa rodzaje dzieła (obraz, rysunek, rzeźba). Spostrzega wartości plastyczne pracy i ich zróżnicowanie. Dokonuje tego mimowolnie. Nie zapytane o wartości plastyczne nie określa ich werbalnie. Przy spostrzeganiu obrazów abstrakcyjnych nazywa wartości plastyczne, które widzi „jednym spojrzeniem”.

W czasie kontaktu dziecka z dziełem sztuki występuje u niego przeżycie właściwe tylko jemu (np. fascynacja, zdziwienie, akceptacja lub odrzucenie, obojętność). Dzieje się tak dlatego, że dziecku trudno jest przenieść doświadczenia artystyczne twórcy na jego doświadczenia plastyczne i estetyczne. Jego percepcja estetyczna obrazu przedmiotu pokrywa się z jego percepcją wzrokową przedmiotu. Dokonuje się u niego przeżycie estetyczne, ale jest to przeżycie właściwe dziecku. Pomaga mu je kształtować jego poznanie wzrokowe, werbalne, emocjonalne, warsztatowe (plastyczne) i ontogenetycznie uwarunkowany rozwój twórczości plastycznej.

Obcowanie z rzeczami wartościowymi estetycznie, czyli z dziełami sztuki, kształci smak i poczucie estetyki. Kontakt dzieci z nimi jest bezpośredni i otwarty. Nie kryją się za pozami udawanego podziwu i zachwyty. Warunki, w jakich się będzie kształtowało i przebiegało przeżycie estetyczne, wpłyną na postawę dziecka do sztuki oraz jej percepcję i miejsce, jakie jej wyznaczy w przyszłym swoim życiu. Spowodują również to, czy będzie możliwe przejście od uformowanego dziecięcego przedmiotu estetycznego do ukonstytuowania się przedmiotu estetycznego w wieku dojrzałym. Jest to bowiem warunkiem miejsca, jakie sztuce wyznaczy w przyszłości i wartościowej dla niego percepcji estetycznej.

WNIOSKI DLA PRAKTYKI PEDAGOGICZNEJ

W szkole dziecko rozwija swoją skłonność dokładnego przyglądania się różnym rzeczom i nabywania wiadomości drogą spostrzegania. Dziecko coraz lepiej potrafi dokonywać analizy i syntezy elementów w procesie spostrzegania. Umiejętność ta wzrasta z wiekiem. Dziecko uczy się systematycznego i planowego spostrzegania. Szuman mówi o rozwoju spostrzegania i spostrzegawczości dzieci (S. Szuman 1947).

Rozwój umysłowy dziecka w młodszym wieku szkolnym określa się jako stadium operacji konkretnych (J. Piaget 1966). Odwołuje się ono do konkretnych

przedmiotów i ich wyobrażeń. Zajęcia plastyczne realizowane aktualnie w szkołach są podporządkowane tej prawidłowości rozwojowej dziecka, ale czy jest to jedyna i właściwa droga oddziaływań na niego?

Często twórczość plastyczna dziecka w młodszym wieku szkolnym pozostaje na poziomie obrazowania plastycznego dziecka pięcio- i sześciolatniego. Spostrzeganie rozwija się, natomiast twórczość plastyczna — nie. Dlaczego tak się dzieje? W moich obserwacjach zauważyłam, że aby dziecięcy obraz przedmiotu uległ zmianom i świadczył o rozwoju poznawczym i kształcącym dziecka, należy położyć bardzo silnie akcent na dotychczas zdobyte i poszerzone poznanie przez percepcję wzrokową (U. Szuścik 1993). Dokonuje się to m.in. przez odwoływanie się do poznania percepcyjnego, utrwalenia go i przenoszenia na jak najbardziej różnorodne doświadczenia plastyczne i inne. Wiąże się to z odpowiednim, tzn. właściwym doborem jakości wizualnych i stymulacją nimi aktywności plastycznej. Stymulacja powinna być tak poprowadzona i ukierunkowana, aby każde dziecko wybrało i dopasowało ją do swoich indywidualnych potrzeb i możliwości. Dziecko uczy się samodzielnie rozwiązywać problem plastyczny ukryty w zadaniu plastycznym. Wykorzystuje swoje dotychczasowe doświadczenia w zakresie spostrzegania, a to z kolei wpływa na poszerzenie jego doświadczeń plastycznych w zakresie warsztatu plastycznego, środków plastycznych i wiedzy o sztuce. Wynikiem tego jest dziecięca twórczość plastyczna.

Jeżeli twórczość plastyczna dziecka nie jest stymulowana za pośrednictwem percepcji wzrokowej, to obraz plastyczny przedmiotu nie rozwija się, pozostaje na poziomie przeciętnym, hamując jej dalszy rozwój.

ZAKOŃCZENIE

Uważam, że pierwszym czynnikiem pobudzającym twórczość plastyczną dziecka jest stymulacja i kształtowanie spostrzegania. Drugim czynnikiem są jego doświadczenia z materią fizyczną w procesie stosowania poszczególnych technik plastycznych, zaś trzecim czynnikiem stymulującym twórczość plastyczną dziecka jest znajomość przez nie pojęć wiążących się z przedmiotem obrazowanym plastycznie.

W kształceniu i wychowaniu dziecka nie powinno się zakładać tylko wychowania przez sztukę i do sztuki, ale wykorzystania w tym procesie wszelkich rodzajów aktywności twórczej i sztuki do poznania samego siebie. Stwarza mu to szansę doboru wartości artystycznych, które mają dla niego sens najgłębszy.

Aby stać się osobą w pełni myślącą i przeżywającą, potrzebne jest do tego wykształcenie umiejętności i procesu percepcji wszelkich wartości, percepcji sztuki oraz przeniesienia tego w aktywność intelektualną i twórczą w kontakcie ze światem.

BIBLIOGRAFIA

- Arnheim R., *Sztuka i percepcja wzrokowa. Psychologia twórczego oka*, Warszawa 1978.
- Arnheim R., *New Essays on the Psychology of Art*, Berkley: California University Press 1986.
- Balley S., Witwicki T., *Barwa, kształt, wielkość w spostrzeżeniu dzieci*, „Psychologia Wychowawcza” 1948, nr 3/4.
- Bobrowska Ł., Karpidis K., Popek S., *Plastyka w klasach początkowych. Materiały metodyczne do wychowania plastycznego w szkole podstawowej*, Warszawa 1975.
- Bruner J.S., *Proces kształcenia*, Warszawa 1964.
- Bruner J.S., *Poza dostarczone informacje. Studia z psychologii poznania*, Warszawa 1978.
- Budohoska W., Włodarski Z., *Psychologia uczenia się*, Warszawa 1977.
- Dewey J., *Sztuka jako doświadczenie*, Wrocław 1975.
- Fischer E., *O potrzebie sztuki*, Warszawa 1961.
- Gloton R., Clero C., *Twórcza aktywność dziecka*, Warszawa 1985.
- Hornowski B., *Badania nad rozwojem psychicznym dzieci i młodzieży na podstawie rysunku postaci ludzkiej*, Wrocław 1970.
- Ingarden R., *Przeżycie — dzieło — wartość*, Kraków 1966.
- Lam W., *Sztuka dziecka i jej naturalny rozwój*, Warszawa 1960.
- Lowenfeld V., Brittain W.L., *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka*, Warszawa 1977.
- Piaget J., *Studia z psychologii dziecka*, Warszawa 1966.
- Popek S., *Analiza psychologiczna twórczości plastycznej dzieci i młodzieży*, Warszawa 1978.
- Popek S. (red.), *Twórczość artystyczna w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Warszawa 1985.
- Popek S. (red.), *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*, Warszawa 1988.
- Przetacznikowa M., *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży*, Warszawa 1967.
- Read H., *Wychowanie przez sztukę*, Wrocław 1976.
- Starkiewicz W., *Psychofizjologia wzroku*, Warszawa 1960.
- Strzalecki A., *Wybrane zagadnienia psychologii twórczości*, Warszawa 1969.
- Suchodolski B., *Wychowanie dla przyszłości*, Warszawa 1968.
- Szuman S., *Observacje dotyczące tzw. synkretycznego spostrzegania u dziecka*, „Polskie Archiwum Psychologii” 1927, t. II, nr 1.
- Szuman S., *Sztuka dziecka. Psychologia twórczości rysunkowej*, Warszawa 1927.
- Szuman S., *Badania nad rozwojem apercypcji i reprodukcji prostych kształtów u dzieci*, Poznań 1927.
- Szuman S., Brzychczy K., *Rozwój kolorystyki w sztuce dziecka*, Warszawa 1938.
- Szuman S., *Rola działania w rozwoju umysłowym małego dziecka*, Wrocław 1955.
- Szuman S., *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa 1962.
- Szuman S., *Geneza przedmiotu* [w:] S. Szuman, *Dziela wybrane*, t. 1, Warszawa 1985.
- Szuman S., *Rozwój spostrzegania i spostrzegawczości w wieku szkolnym* [w:] S. Szuman, *Dziela wybrane*, t. 2, Warszawa 1985.
- Szuścik U., *Kształtowanie percepcji wzrokowej jako stymulator działań plastycznych*, Katowice 1993 (praca doktorska pod kier. Z. Ratajczak — maszynopis).
- Szuścik U., *Samorealizacja przez twórczość. Rozwój aktywności plastycznej dzieci przez kształtowanie ich percepcji wzrokowej*, Toruń 1995 (referat II Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny Toruń 31.08.1995 — maszynopis).
- Tomaszewski T. (red.), *Psychologia*, Warszawa 1977.
- Trojanowska-Kaczmarska A., *Dziecko i twórczość*, Wrocław 1975.
- Trojanowska A., *Dziecko i plastyka*, Warszawa 1983.
- Wojnar I., *Teoria wychowania estetycznego*, Warszawa 1977.
- Wygotski L.S., *Narzędzie i znak w rozwoju dziecka*, Warszawa 1978.
- Żebrowska M. (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1976.

SUMMARY

On the basis of studies and analysis of literature, the author of the present paper formulated and proved the statement that development and formation of children's visual perception is an important factor in the development and formation of their artistic activity. In connection with that, the author makes a comparison between children's visual perception and their artistic activity, pointing at their psychological and developmental conditions and interrelations. The paper distinguished artistic activity and artistic creation, considering the formation of a child's knowledge and experiences via visual perception. This is discussed on the basis of the development of an artistic form in a child. Such a pedagogic concept also results in children's aesthetic development. The author emphasises that of a child's artistic creation is not stimulated by way of visual perception then an artistic picture of an object does not develop, but remains on an average level in this way checking the child's further development.

